

Tommaso Bellorosso e i rapporti tra Italia e Ungheria nel XVI secolo

Tommaso Bellorosso és a magyar–olasz kapcsolatok a XVI. században

Nel corso del XVI secolo i rapporti tra Italia e Ungheria dovettero continuare ad essere – così come era avvenuto nel secolo precedente – ancora molto intensi, anche se meno noti e documentati.

È assai probabile che il clima politico e culturale che il grande re rinascimentale Mattia Corvino (1458–1490) era riuscito a creare attorno a sé e alla sua biblioteca non sia andato del tutto disperso e, almeno fino allo scontro decisivo contro i turchi, la battaglia di Mohács (1526), sia possibile ricostruire la circolazione di manoscritti, di libri e di idee legate all'umanesimo religioso.

Le corti di Buda e di Visegrád avevano procurato a Mattia la fama di mecenate generoso con scienziati ed artisti e, durante il suo regno, grazie anche all'influenza della seconda moglie, Beatrice d'Aragona (1508) e degli italiani che l'avevano seguita alla corte, erano fioriti nel paese l'arte e la cultura rinascimentale.

Un esempio significativo dei rapporti tra Italia e Ungheria in questo arco cronologico è costituito dalle vicende personali, politiche e culturali di un ecclesiastico siciliano che soggiornò a lungo in terra magiara.

Tommaso Bellorosso, pur essendo nato a Palermo, non ebbe formazione siciliana, poiché, per approfondire gli studi, si trasferì giovanissimo („a teneris unguiculis”) a Roma ove fu segretario del cardinale Pietro Isvagliés e dove studiò filosofia e teologia con insigni maestri, tra i quali Pomponio Leto.

Il 5 ottobre del 1500 il pontefice inviò l'Isvagliés in Ungheria e Polonia come legato per la guerra contro i turchi. Tommaso lo seguì nella missione all'estero. Dopo tre anni, il „cardinal reghino” ritornò a Roma lasciandolo vicario e rettore della chiesa di Veszprem, dove rimase per un decennio.

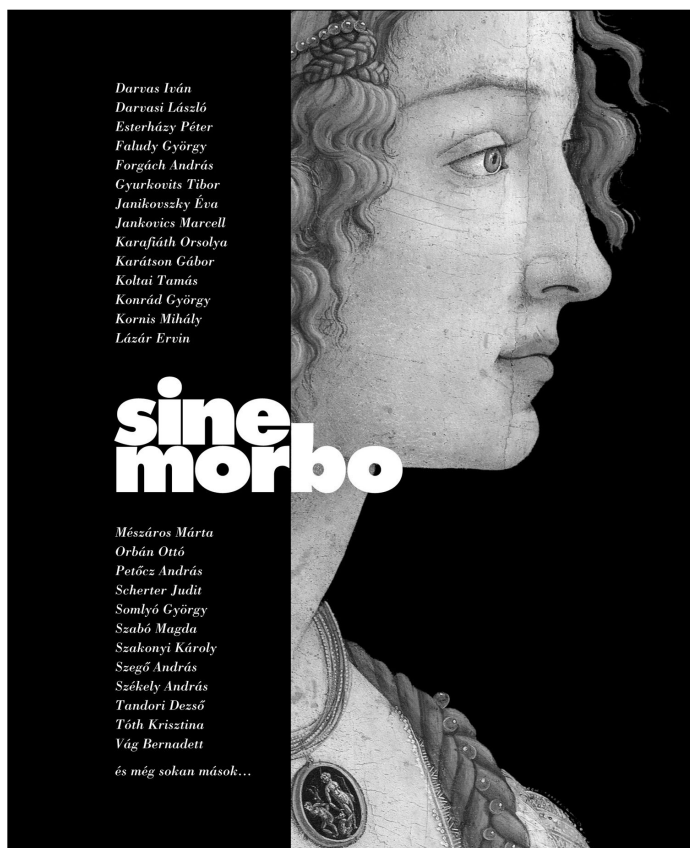
Cosa avvenne nel tempo qui trascorso? Con quali idee e personaggi entrò in contatto? Quali tracce possiamo rinvenire che ne testimonino l'attività politica ed ecclesiastica? E, soprattutto, quali influenze culturali, quali letture, quali incontri umani e politici contribuirono alla sua formazione? Che importanza ebbero questi anni „ungheresi” per la formazione politica, culturale e religiosa dell'alto prelato e quale legame è possibile tra il soggiorno a Veszprem e i libri presenti nella biblioteca a lui

A XVI. Század során a magyar–olasz kapcsolatok legalább annyira intenzíven folytatódtak, mint a megelőző évszázadban bár, erről az időszakról kevesebb ismerettel rendelkezünk, a kapcsolatok írásos dokumentálása szerényebb. Feltételezhető, hogy az a politikai és kulturális klíma, melyet udvara és könyvtára körül a nagy reneszánsz uralkodó Korvin Mátyás (1458–1490) teremtett nem ment teljesen veszendőbe. Legalább is a törökökkel vívott, mindent eldöntő mohácsi csatáig (1526) rekonstruálni lehet a vallásos humanizmus eszméit tükröző kéziratok, könyvek mozgását.

A budai és a visegrádi udvar a gáláns mecénásnak kijáró hírnevet szerzett Mátyásnak. Uralkodása idején nagylelkűen finanszírozta – elsősorban második felesége, Aragóniai Beatrix (1508) hatására – azokat a tudósokat, művészeket, akik Beatricét Magyarországra is elkísérték. Abban az időben az országban virágzott a reneszánsz kultúra és művészet.

A korszakot kronológiailag vizsgálva az olasz–magyar kapcsolatok értékes példáját adják azok a személyes, politikai és kulturális történések, melyek egy, magyar földön hosszú időt eltöltött szicíliai egyházi személyiséghez köthetők. Tommaso Bellorosso, bár Palermóban született, mégsem szicíliai neveltetést kapott. Tanulmányai elmélyítésére már nagyon fiatalon („a teneris unguiculis”) Rómába költözött, ahol Pietro Isvagliés bíboros titkára lett. Közben filozófiát és teológiát tanult olyan neves mesterektől, mint Pomponio és Leto.

Az egyházfő, 1500. október 5-én, a török ellen folytatott háborús követként, mint pápai legátust elküldte Isvagliést Magyarországra és Lengyelországba. Tommaso követte őt a külföldi kiküldetésbe. Három év múltán a bíboros visszatért Rómába és otthagyta titkárát, mint a veszprémi templom igazgatóját és megbízott, helyettes plébánosát. Bellorosso mintegy tíz évig maradt Veszprémben. Mi is történt ez idő alatt? Milyen elképzelésekkel és kikkel lépett kapcsolatba Veszprémben? Milyen úton indulunk el, hogy megcéljuk politikai és vallási munkálkodásának nyomait? És főképp meg kellene tudnunk, hogy milyen kulturális hatások érték, milyen olvasmányok, milyen személyes és politikai kapcsolatok befolyásolták emberi fejlődésében. Vajon ezek a „magyarországi évek” mennyire voltak fontosak egy ilyen magas egyházi funkciót betöltő személy politikai, kulturális és vallási fejlődésében, milyen kapcsolat fedezhető fel a veszprémi

Darvas Iván
Darvasi László
Esterházy Péter
Faludy György
Forgách András
Gyurkovits Tibor
Janikovszky Éva
Jankovics Marcell
Karafiáth Orsolya
Karátson Gábor
Koltai Tamás
Konrád György
Kornis Mihály
Lázár Ervin

sine morbo

Mészáros Márta
Orbán Ottó
Petőcz András
Scherter Judit
Somlyó György
Szabó Magda
Szakonyi Károly
Szegő András
Székely András
Tandori Dezső
Tóth Krisztina
Vág Bernadett
és még sokan mások...

sonetti del musicista ed essi sono stati pubblicati durante l'anno uno dopo l'altro nella stagione corrispondente, rispettivamente nei numeri primaverile, estivo, autunnale e invernale.

La rubrica "Historia" racconta episodi interessanti di storia della medicina. Ecco una curiosità tutta italiana: due articoli si occupano di Giacomo Casanova, l'uno parla di Casanova "medico", l'altro invece del "malato d'amore". Per rimanere nel tema dei rapporti con l'Italia, è naturale che una siffatta rivista che ha per oggetto la medicina, nel senso più ampio e nobile, fisico e spirituale della parola, non possa prescindere dalle tradizioni culturali italiane.

Chi ha preso in mano il Sine Morbo sulla copertina avrà notato sempre con piacere famose pitture o le loro riproduzioni, e in particolare i capolavori di Bartolomeo da Veneto, Bellini, Botticelli, Bronzino, Michelangelo, Piero di Cosimo e Raffaello.

I critici d'arte hanno recensito regolarmente le mostre, i libri e i concerti di argomento italiano dei teatri e dei cinema del paese. Iván Farkas, noto medico primario internista conosciuto anche come storico della musica, si è occupato della Norma di Maria Callas. Fra i disegni di strada della rubrica "Vademecum" un racconto di esperienze reali guida il lettore nella "scoperta" di Roma; di Venezia, invece, accanto a un resoconto attuale è stato pubblicato uno scritto sconosciuto di un autore ungherese del XVIII secolo.

L'antologia appena uscita offre dunque un saggio di tutto, in particolare di poesie e racconti di grandi scrittori di fama internazionale come Magda Szabó, Éva Janikovszky, György Faludy, Péter Esterházy, György Konrád, Dezső Tandori, nonché interviste ad artisti famosi in tutto il mondo come il regista Miklós Jancsó o il ballerino Iván Markó. Contribuiscono all'atmosfera intrinseca dell'album anche le fotografie a colori sull'Italia di András Arató.

Judit Lukács

Now in its tenth year, the literary and cultural magazine *Sine morbo*, normally addressed to a narrow circle of doctors, has decided to offer an anthology of its most interesting columns to a broader audience. Among the columns to be reprinted are *In confidence* — comprising articles by doctor-writers — and *Mens sana in corpore sano* — which presents works by contemporary Hungarian writers. Accordingly, the anthology features poems and stories by such internationally renowned authors as Magda Szabó, plus interviews with celebrated actors, musicians, directors and artists.

gyógyszerkutató és orgonista, és még hosszan folytathatnánk a sort.

„*Mens sana in corpore sano*” — a latin közmondással jegyzett rovat mai magyar szépírók munkáit adja közre, emellett színészekkel, rendezőkkel, képzőművészekkel, muzikusokkal készített interjúkban igyekszik feltérképezni a fővárosi és vidéki kulturális kínálatot.

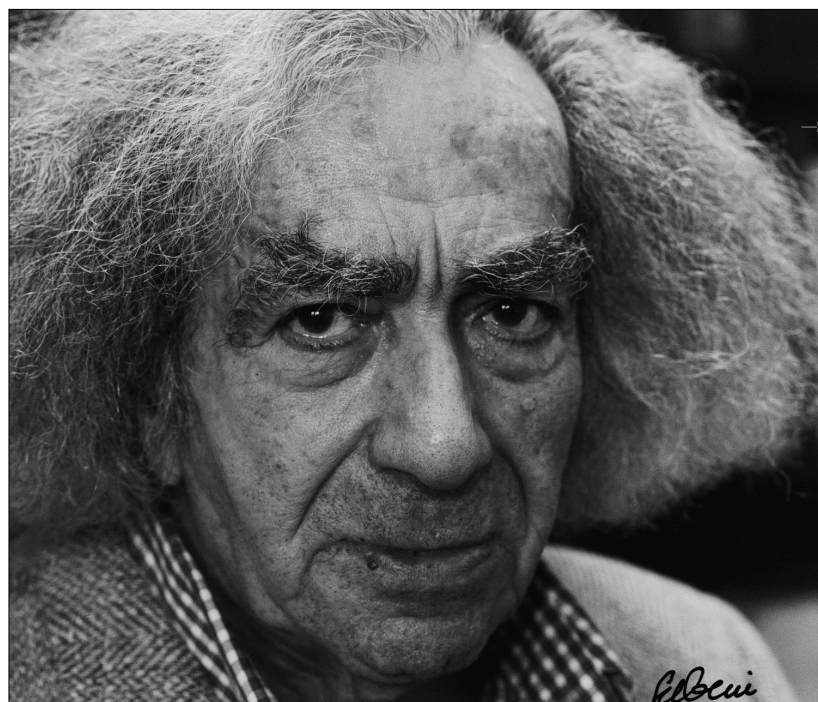
Az „Így írtak ők” rovat klasszikus magyar és külföldi szerzők orvosi tárgyú elbeszéléseiből szemelget, itt jelent meg a XVI. századi olasz író, Anton Francesco Grazzini novellája is. Magyarországon nem sokan tudták, hogy Antonio Vivaldi nemcsak híres versenymű-ciklusában, hanem szonettekben is megénekelte a négy évszakot. A *Sine Morbo* felkérésére Egressy Zoltán lefordította a zeneszerző szonettjeit — ezek egymás után, a megfelelő évszakban, ugyanannak az évnek a tavaszi, a nyári, az őszi és a téli számában láttak napvilágot.

A „Historia” rovat orvostörténeti érdekességeket közöl. Akad ezek között is olasz vonatkozású kuriózum: két írás is foglalkozott Giacomo Casanovával, az egyiknek a tárgya az „orvos” Casanova, a másiké pedig „a szerelem betege”.

Ha már az olasz kapcsolatokról tartunk: természetes, hogy egy olyan folyóirat, amelynek „anyaga” az orvoslás — a szó legtagabb, legnemesebb, fizikai és lelki értelmében —, nem mondhat le az itáliai művelődés hagyományairól.

Aki kezébe vette a *Sine Morbót*, a címlapon mindig egy-egy festmény vagy grafika reprodukciójában gyönyörködhetett, a többi között Bartolomeo da Veneto, Bellini, Botticelli, Bronzino, Michelangelo, Piero di Cosimo és Raffaello remekműveiben.

A művészetkritikai rovat rendszeresen beszámolt a hazai színházak és mozik olasz bemutatóiról, könyvekről és lemezekről. Maria Callas Norma-felvételét például a zenetörténészként is ismert belgyógyász főorvos, Farkas Iván méltatta.

A „Vademecum” rovat útirajzai között lírai élménybeszámoló segítette az olvasót Róma „fölfedezésében”, Velencéről pedig egy mai riport mellett egy XVIII. századi magyar szerző jószerével ismeretlen írása is megjelent.

Nos, a most megjelent antológia mindebből kínál ízelítőt, a többi között olyan nemzetközi rangú írók verseivel, novelláival, mint Szabó Magda, Janikovszky Éva, Faludy György, Esterházy Péter, Konrád György, Tandori Dezső, és olyan világhírű művészek interjúival, mint a filmrendező Jancsó Miklós vagy a táncos Markó Iván. Az album bensőséges hangulatához Arató András színes itáliai zsánerfotói is hozzájárulnak.

Lukács Judit

appartenuta, i suoi scritti, l'attività che egli svolse in seguito al suo ritorno in patria?

Certamente sono domande importanti e di non facile soluzione, ma alle quali vale la pena tentare di rispondere, considerato l'interesse suscitato dal personaggio e dall'attività che svolse successivamente in Sicilia e a Roma. La biografia "italiana" di questo personaggio è stata già, in parte, ricostruita in un saggio dedicato alla biblioteca di un illustre amico di Tommaso, il viceré Ettore Pignatelli (C. Salvo, *La biblioteca del viceré. Cultura, politica e religione nella Sicilia del Cinquecento*, Roma 2005).

Tornato nella città pontificia, sappiamo adesso che Bellorosso vi si trattenne per circa due anni. Dopo la morte del cardinale Isvagliès, avvenuta a Cesena nel 1511, egli passò al seguito di Francesco Remolino de Nevelse, uno spagnolo di Lerida, già segretario di Cesare Borgia, nominato proprio quell'anno arcivescovo di Palermo (1511–1518).

Nel 1512, dopo un'assenza di quasi vent'anni, Tommaso tornò nella città che gli aveva dato i natali, ottenendo, ben presto, numerosi riconoscimenti. Nel 1514, il re Ferdinando il Cattolico gli concedeva il primo beneficio che si sarebbe reso vacante nel regno. Nominato subito dopo protonotaro apostolico, divenne anche vicario generale dell'arcivescovo.

Nel 1516, Leone X (con il breve *Exponi nobis* del 9 giugno) gli affidò il delicato incarico di risolvere la controversia sorta tra "monaci sicilici" e monaci "de Italia", a seguito dell'unione della congregazione benedettina dell'isola alla congregazione cassinese di Santa Giustina di Padova.

Frattanto, il protonotaro apostolico aveva chiamato a Palermo un giovane amico conosciuto a Roma, il ventiquattrenne Antonio Lo Duca, quale esperto maestro di musica per l'insegnamento di canto ai chierici della cattedrale. A tale scopo era stata adibita una antica chiesetta, da anni chiusa al culto, posta a cinquanta passi dalla chiesa madre, chiamata di sant'Angelo dal nome del martire carmelitano, di origine ebrea, venuto in città nel 1220.

È a questo punto che si colloca l'episodio che condiziona in maniera determinante i successivi rapporti politici di Bellorosso e, soprattutto, la nascita di un vero e proprio sodalizio culturale religioso e politico tra Tommaso e il viceré siciliano Ettore Pignatelli.

Durante una lezione di canto liturgico tenuta da Lo Duca, Tommaso – che era solito parteciparvi insieme ad altri canonici e "gentiluomini" – avrebbe notato, su una parete della chiesetta, delle strane figure e, incuriosito, avrebbe deciso di portarle alla luce, scoprendo, in tal modo, un intero ciclo di affreschi. La composizione era ricca di simbolismo iconografico. Le immagini dei sette principi degli angeli, raffigurati con insegne particolari, vennero interpretate come significative di un messaggio divino, che aveva forti risvolti laici, e l'interesse suscitato andò ben oltre l'aspetto puramente artistico.

La suggestività delle immagini, legata al peculiare clima politico e religioso del momento, favorì il sorgere di un vero e proprio culto, subito circondato dall'annuncio di profezie.

L'individuazione dei personaggi ultraterreni fu fatta dal Bellorosso sulla base dell'*Apocalypsis Nova*, un testo composto a Roma nel secondo Quattrocento dall'eremita portoghese Amadeo, il francescano Joao Menezes de Silva (+1482), chiamato a Roma come confessore dal frate minore Francesco della Rovere, quando divenne papa come Sisto IV. Ma la redazione diffusa e circolante di questo testo visionario e profetico è quella profondamente modificata da un teologo francescano originario della Bosnia, Juraj Dragisic (circa 1450–1520), noto con il nome italianizzato di Giorgio Benigno Salviati. Questi operò la riscrittura allo scopo di supportare l'identificazione, dapprima del cardinale spagnolo Bernardino Lopez de Carvajal, poi di se stesso, con il Pastor Angelicus che avrebbe dovuto ascendere al soglio di Pietro. L'*Apocalypsis*, infatti, riprende temi già emersi durante

tartozkodás és az ő személyes könyvtárának darabjai, sajátkezű írásai, és általában a későbbi, a szülőföldre visszatérését követő tevékenysége között? Nyilvánvalóan fontos kérdések ezek és nem is könnyű, de – figyelembe véve a személy érdekességét, valamint a később Szicíliában és Rómában végzett tevékenységét – megéri válszolni rájuk. Bellorosso „olaszországi” életrajzát részben már feldolgozta az a tanulmány, mely Tommaso egy illusztris barátja, Ettore Pignatelli alkirály könyvtárával foglalkozik (C. Salvo, *Az alkirály könyvtára. Kultúra, politika és vallás a Cinquecento korának Szicíliájában*, Róma 2005).

Tudjuk, hogy Bellorosso, miután visszatért a pápai városba megközelítőleg két évig maradt ott. Isvagliès bíboros Cesenában 1511-ben bekövetkezett halála után a leridai születésű spanyol Francesco Remolino de Nevelse kíséretébe szegődött, ki egykor Cesare Borgia titkára volt, majd éppen ebben az évben nevezték ki Palermo érsekévé (1511–1518).

Majdnem húszévi távollét után, 1512-ben Tommaso visszatért szülővárosába. Itt hamarosan számos elismerésben volt része. Ferdinand király, „a katolikus”, 1514-ben beígérte neki az első olyan funkciót, mely a királyságban megüresedik. Nem sokkal később apostoli jegyző lett belőle, majd a püspök általános helyettesévé nevezik ki.

X. Leó pápa (rövid, 1516. június 9-i *Exponi nobis-al*) kényes megbízást ad neki. Az a feladata, hogy megoldja a sziget bencés kongregációjának és Cassina, Padovai Szent Jusztináról elnevezett bencés rendjének egyesülése miatt keletkezett nézeteltérést a szicíliai és az itáliai szerzetesek között. Közben, apostoli jegyzőként Palermóba hívta egy Rómában megismert fiatal barátját, a huszonnégy éves Antonio Lo Ducát, mint olyan zenéhez értő szakembert, aki képes a székesegyház klérikusait énekre tanítani. Erre a célra külön berendezett egy jó ideje lezárt régi kis templomot mindössze ötven lépésre az anya-székesegyháztól. A kis templomot Szent Angelóról, az eredetileg zsidó származású karmelita vértanúról nevezték el, aki 1220-ban érkezett a városba.

Erre az időre tehető Tommaso életének az az epizódja, amely meghatározó lesz későbbi politikai kapcsolataira szempontjából és ekkor születik az a szilárd kulturális, politikai és emberi kapcsolat, mely a szicíliai alkirályhoz, Ettore Pignatellihez köti. Egy Lo Duca által tartott liturgikus énekórán Tommaso – hiszen ő rendszerint maga is résztvevett ezeken a gyakorlatokon a többi egyházi személyiséggel és nemesemberrel együtt – furcsa alakokat fedezett fel a kis templom egyik falán. Kíváncsi lett és úgy határozott feltáratja ezeket a képeket. Egy egész freskót fedezett fel, mely rendkívül gazdag szimbolikával megfestett vallásos jelenetek egész ciklusát ábrázolta. Az angyalok hét eszméjének részletekbe menő ábrázolását úgy értelmezték, mint valami isteni üzenetet, melyeknek ugyanakkor erőteljes világi vonatkozásai is voltak. A freskó iránti érdeklődés messze túlmutatott a pusztán művészi értékek iránt általában megmutatózó kíváncsiságon.

A képek szuggesztivitása, tekintve, hogy sem a kor politikai sem az egyházi körülményei nem voltak éppen virágzóak, azt eredményezte, hogy egy egész kultusz keletkezett az alkotás körül, és a freskó azonnal különféle jóslatok és próféciák forrása lett. A földöntúli személyiségek beazonosítását Bellorosso végezte el az *Apocypsis Nova* alapján. Ezt a szöveget az 1400-as évek végén írta Rómában egy Amadeusz nevű portugál remete, Joao Menezes de Silva (+1482), akit Francesco della Rovere egyik kispapja hívott Rómába gyónásra akkor, amikor IV. Sixtus néven Pápa lett belőle. Az elterjedt és közkezen forgó víziókkal és próféciákkal letti szöveg nem más, mint az amelyet egy Boszniából elszármazott ferences teológus, Juraj Dragisic (1450–1520 körül), olaszosított nevén inkább ismert, mint Gioirgio Benigno Salviati, már jelentősen módosított. Gyakorlatilag újraírta az eredeti szöveget abból a célból, hogy egyfelől megtámogassa a spanyol bíboros Bernardino Lopez de Carvajal azon személyes ambícióját, – majd később a sajátját is – hogy magát Pastor Angelicusként, vagyis angyali egyházszolgaként ismertesse el, akinek ott a helye Péter trónja mellett. Az *Apocalypsis* tulajdonképpen olyan té-

il periodo del Grande Scisma e si colloca all'interno di quel filone, allora straordinariamente fecondo, di romiti e profeti che vanno annunciando flagelli e punizioni divine nell'attesa della imminente venuta di un "papa angelico" e di un imperatore finalmente portatore di pace.

Ma il dato più significativo è rappresentato dal fatto che, all'epoca, i nomi dei sette angeli erano conosciuti solo negli ambienti amadeiti, dove l'antica e persistente vocazione escatologica dei minoriti aveva trovato nuova linfa e aveva fondato sui vaticini e sulle previsioni attribuite al mistico portoghese le speranze di un integrale rinnovamento della Cristianità, di una vittoriosa ripresa delle guerre crociate e di un definitivo annientamento dell'antico nemico musulmano.

In un'epoca ancora sospesa tra le estreme speranze umanistiche e l'età delle grandi lotte di religione, gli angeli potevano acquisire il compito di rivelare agli uomini i *mysteria futurorum*, esercitando la loro funzione di tramiti, intermediari, annunziatori delle verità future.

Il rifiorire di devozioni angeliche si legò anche alla crescente fortuna del cabbalismo e all'emergere di una personalità – quale quella di Giorgio Benigno Salviati – caratterizzata da una esuberante immaginazione teologica unita ad un massiccio realismo scotista, componenti che lo portarono ad essere vicino alle idee, ai miti, alle tentazioni esoteriche che avrebbero nutrito, a lungo, un vasto e persistente filone della cultura europea del Cinquecento.

L'intreccio di aspirazioni politiche e tensioni religiose che da tali aspettative derivò condusse alla progressiva de-escatologizzazione del profetismo papale di tipo medievale e alla prospettiva di una "interscambiabilità" di quest'ultimo con il profetismo imperiale.

L'escatologismo apocalittico e l'esoterismo cristiano, influenzandosi reciprocamente, ebbero come conseguenza l'assunzione di posizioni decisamente filoimperiali, anche in ambienti vicini alla Curia. Carlo V assurgeva, così, al ruolo di "imperatore degli ultimi tempi".

Il "filone profetico" non fu solo legato al rinnovamento spirituale, all'attesa catartica del "papa angelico", ma manifestò così orientamenti filo-asburgici molto decisi.

La scoperta dell'affresco palermitano divenne il punto di partenza di un complesso disegno politico-religioso.

Tommaso entrò subito in contatto con il viceré Ettore Pignatelli, appena entrato in carica in un'isola dilaniata dalle lotte di fazione (1517), il quale, venuto a conoscenza dell'episodio, patrocinò il restauro dell'antico luogo di culto e, con l'accordo dei giurati palermitani, promosse la nascita di una confraternita con a capo Carlo V, il quale, come Michele nella gerarchia angelica, in qualità di primo dei confrati, doveva essere il primo protettore dell'impero. Il "miracoloso" dipinto, dunque, fu subito legato alla figura dell'Asburgo e alla difesa della sua immagine e del suo ruolo.

Anche del "culto dei Sette Angeli" – qualora fosse possibile trovarne traccia anche in questa parte dell'EurOpa tra la fine del Quattro e i primi decenni del XVI secolo – Tommaso potrebbe esserne venuto a conoscenza durante la propria permanenza a Veszprem. E soprattutto: l'*Apocalypsis Nova* ebbe circolazione anche in Ungheria? Tante domande, ma certo anche la speranza e il desiderio di riuscire ad avere dagli archivi ungheresi qualche risposta.

Carmen Salvo

mákat dolgoz fel újra, melyek már megjelentek a Nagy Hítszakadás korában is. Akkoriban ezek a témák rendkívül termékeny talajra hullott magoknak bizonyultak: a remeték és próféták hirdették, hogy az ostromozás, az isteni büntetések mindaddig sújtják az embereket, amíg el nem jön egy „angyal pápa” és egy olyan uralkodó, aki végre elhozza a békét.

A legfontosabb ugyanakkor az, hogy ebben a korban a hét angyal neve még csak az amadeuszi körökben volt ismert, ahol a minoriták ősi és kitartó elhivatottsága a végső dolgok megismerésére segített abban, hogy rátaláljanak egy új forrásra. Ez az új forrás nem más, mint a prófétai jövedőlésekre és a misztikus portugál megjelenésére alapozott remény a Kereszténység teljes megújulásában, a győzelmes keresztes háborúk újraindulásában és az ősi muzulmán ellenség végső megsemmisítésében.

*Egy olyan korban, amikor még együtt létezik a humanizmusba vetett végtelen reménység és a nagy vallásháborúk, az angyaloknak az lehet a szerepük, hogy feltárják az emberek előtt a *mysteria futurorum*-ot, vagyis a jövő titkait, de csak közvetítőn, üzenethozókon keresztül gyakorolva e feladatukat. Az angyali elhivatottság újra kivirágzik és ez egyben kapcsolódik a szerencsébe, kabalizmusba vetett hit növekedéséhez is. Így tűnnek fel olyan személyiségek, mint például Giorgio Benigno Salviati ki túlzott vallási képzelőerővel van megáldva, ugyanakkor masszív realizmus is jellemzi őt. Ezen adottságok együttese teszi alkalmassá arra, hogy egyszerre kerüljön közel eszmékhez, mítoszokhoz, ezotérikus kísértésekhez, mely jelenségek hosszan és mélyrehatóan tápláltak egy bizonyos szelemi vonulatot a XVI. századi Európa kultúrájában.*

Az ilyen típusú várakozások által gerjesztett politikai szándékok szövevénye és a vallási feszültségek vezettek a középkori pápai profétizmus megszabadításához a végső dolgok tudományától, következképpen egy olyan perspektíva sejtett fel a láthatáron, melyben az eszkatológia és a császári-világi profétizmus között valamiféle átjárhatóság jöhet létre. Az apokaliptikus végítélet-tudomány és a keresztény ezotéria, minthogy egymással kölcsönhatásban voltak azt eredményezték, hogy a kifejezetten császárpárti, birodalmi attitűdök megjelentek a Kúriához közelálló körökben is.

V. Károly így módon „elnyerte” az „utolsó idők császára” címet. A prófétikus áramlat nem csak a lelki megújodáshoz kötődött az „angyal pápa” eljövetele iránti katartikus várakozásban, de megmutatkozott benne egy nagyon határozott Habsburgpárti orientáció is. Így lett a palermói freskó felfedezése lett egy összetett politikai-egyházi konstelláció létrejöttének kiindulópontja.

Tommaso azonnal kapcsolatba lépett Ettore Pignatelli alkirályal, amint az elfoglalta pozícióját egy olyan szigeten, mely addig a klikkek harcától (1517) szenvedett. Az alkirály, amikor tudomást szerzett a freskó felfedezésének epizódjáról, vállalta az ősi vallási kultusz színhelye restaurálásának költségeit. A palermói esküdtekkel egyetértésben elősegítette egy szerzetes rend alapítását is V. Károly vezetésével. V. Károly, mint Mihály az angyalok hierarchiájában, a rendtársak közötti első minőségében egyben a birodalom elsőszámú védelmezője is kellett, hogy legyen. A „csodás” festmény tehát azonnal a Habsburgokhoz köthetővé lett és az uralkodó imázsának, rangjának védelmét szolgálta.

*Tommaso a „Hét angyal kultuszát” is valószínűleg veszprémi tartózkodása során ismerte meg, hiszen Európának ezen a részén is fel-lelhetők a nyomai a XV. Század végén és a XVI. század elején. De ami e legfontosabb: vajon az *Apocalypsis Nova* ismert volt Magyarországon is? Megannyi kérdés, de egyben remény és vágy is arra, hogy a magyar levéltárakból egyszer rátalálunk a válaszra.*

Carmen Salvo

It is Tommaso Bellorusso, vicar and rector of Veszprém between 1500 and 1510, who is credited with discovering an important cycle of frescos in Sant'Angelo Church in Palermo. Those frescos, depicting seven angels, were interpreted in the light of a text of the second half of the 15th century, *Apocalypsis nova*, with which Bellorusso may have become familiar during his stay in Hungary. The frescos contributed decisively to a 16th century renaissance in the veneration of angels and prophetism.